

Simunas, 18. apr. 1960.

Waterjerd
Schmidt. A. Valis
Mr. Schmidt.
Sm.

sm. A. Valsiner

Laadan siinjures meil roneall olund artiklid:

- 1) Kuidas Väike-Maarja sai kerkkooli (gümnaasiumi) ja kooli heitlusi oma olemasolu eest.
- 2) Väike-Maarja kerkkoolikoostu ehitamisest.

Enn leiate nendest ka midagi Eesti keelise ajaloo jaoks.
On ju Väike-Aaia keskkool jätkuvas rahvatunde endiselt
rikelisemaks saanud.

Laadetakavasti siset ja üldnõud juba tutavreda trükitud Väike-Maayä kihelkonnakooli ajalooa. Sealt leiäke küll vastused peaaegu kõigile PTU Instituudi küsimustele. Sui seal siiski puuduvad otsekohesed andmed õppeplaan ja nädalataundide arvu (11), programmi ja õpikuile (13), tunniplaan (15) jne. kohta, mis tuleb märkida, et en oõimäta mälu järel nende kohta midagi täpsemalt öelda. Tunniplaanid kasutas tsaarigil koolijuhataji ja kihnikas rahva-koolide inspektor. Kindlad ametlikku programmi kalmikamilisel vallakoolil baseerimal kihelkonnakoolid, mis koolivalitrusse nõusolekul oli Väike-Maayä viimaseil ajal kuyinerud neljaklassilises, ei olnud. Täotanusel peeti oõlmas gymnaasiumi vastavate õppeasutäte programmi ja õpikuile, mistõttu kooli lõpetanuil oli oõimalis ilma appasutäte koolimäte õpinguid jätkäte peamiselt naisgymnaasiumides, misid siirdesid enamikus õpetägate seminaridesse.

Võib olla, et edaspidi on ikk veel võimalus mõnd
ala täiendada või valgustada.

Ferris Lakes

Fernandes M. News

Laabur 10. apr.
1920. a.

Kuidas Väike-Maarja sai Keskkooli (Gymnaasiumi)
ja kooli heitlusi oma olemasolu eest

Väike-Maarja Keskkool oli üks esimesi maakeskkoole Eestis. Selle asutamiseks olid käesoleva sajandi algupoolel kõik eeltingimused olemas. Kohalik kihelkonnakool (kõrgemalgkool), olles ainus selline õppeasutus ümbruskonnas, oli aastate jooksul teinud tublit tööd ja selleks pinda ettevalmistatnud, võimaldades Väike-Maarja, Simuna, Koeru, Ambla jt. kihelkondade noortel saada 7-klassilist algharidust. Registreeritigi ju tol ajal keskkooli klassideks seesuguseid klasse, mis olid kõrgemal 7-st õppeaastast.

Esimese maailmasõja järel, kui tsaarivalitsus oli kukutatud ja tulid vabamad ajad, otsustas kihlekoonna kooli hoolkogu 8. aprillil 1919. a. avada oma kooli juures 8-nda klassi s.o. keskkooli 1. klassi. Valitsus registreeris selle klassi ja võttis ta avalike keskkoolide võrku. Avatud keskkooli klassil oli esialgu kõrgema algkooliga ühine juhataja (direktor) ja õpetajad. Esimeseks juhatajaks oli allakirjutanu. Keskkool oli avalike keskkoolide võrgus vaid ühe aasta. 1920. aastal arvati ta võrgust välja ja oli seega kadumisele määratud. Seda aga ei lastud sündida. Kesk- ja kõrgemaalgkooli ühine hoolkogu oma 5. okt. 1920. a. koosolekul otsustas asutada keskkooli ülalpidajaks Väike-Maarja Ühisrealgymnaasiumi Toetamise Seltsi, mille põhikiri registreeriti 1921. a. algul Rakvere-Paide Rahukogu poolt.

Keskkool jäi töötama erakoolina. Iga aastaga lisandus koolile ülaltpoolt üks klass ja 1921/22. kooliaastal ka altpoolt 7. õppeaasta klass, sest algkoolide juures kaotati ära 7. klass. Nii töötasid 1922/23. a. koolis kõik 5 klassi - 7. kuni 11. õppeaastani. Kool saatis 1923. aastal kevadel välja oma esimese lennu.

Toetamise seltsil oli keskkooli ülalpidamisega ainelisi raskusi. 5. märtsil 1923. a. palus seltsi juhatus haridusministeeriumi võtta seltsi erareal-gymnaasium avalike keskkoolide võrku. Aeg sellise palvekirja esitamiseks oli väga sobiv. Nimelt valmistus kihelkonnakool (algkool), kus olid õppinud ka mõned valitsuse liikmed, oma 50. aasta juubeli tähistamiseks. Valitsus, hinnates väikemaarjalaste harrastusi hariduse alal, otsustas võtta keskkooli avalike keskkoolide võrku. Selle teate tei Väike-Maarjasse haridusnõunik Kiiver kihelkonna kooli juubelipäeval 19. augustil 1923. a.

Järgmised kolm aastat, s.o. kuni 1926. a., võis kool rahulikult töötada, sest õpetajate pälgad olid riigi ja majanduslikud kulud Viru Maavalitsuse kanda. Õpilaste arv tõusis ja ulatus 1925/26. kooliaastal 5 klassis 142-ni.

Sellest peale hakkas õpilaste arv kiiresti kahanema ja langes 1929/30. kooliaastal 82-ni. Languse põhjuseks oli, asjaolu, et kooli alused löödi jälle kõikuma. 16. juunil 1926. a. otsustas riigivalitsus haridusministri Jaan Latiku ettepanekul määrata Väike-Maarja Keskkool ühes teiste maakeskkooolidega järk-järgulisele sulgemisele 1926/27. kooliaastast esimese klassiga alates: maakeskkoolid ei

suutvat anda intelligentseid keskkaridusega kodanikke. See otsus kestis kaks aastat ja sel ajal olid kooli esimehe ja teine klass toetamiseseltsi ülalpidamisel.

27. jaanuaril 1928. a. otsustas toetamiseseltsi juhatus saata allakirjutanu ühes kooli direktor Lipuga vabariigi valitsuse liikmete juurde palvega, et valitsus oma kaheaasta eest tehtud otsuse kooli suhtes muudaks. Sellise avaldusega oli esinenud ka Viru Maavalitsus. Olgu tähendatud, et alati, kui kõuepily tõusis kooli kohale või seisis seal, saadeti sellised delegatsioonid pealinna ja nende käigud ei jäänud tulemuseta. Nii ka seekord. 29. mail 1928 võidi seltsi peakoosolekul teatada, et valitsuse otsusega 12. maist 1928. a. on kool jälle vastu võetud avalike keskkoolide võrku.

Uus riigivalitsuse otsus Väike-Maarja Ühisreälgümnaasiumi ja ka teiste maakeskkoolide kõikide klassidega avalike keskkoolide võrku arvamise kohta järgnes taas 1931. aastal. Jälle palvekirjad ja delegatsioonid. Viimast otsust leevendati Väike-Maarja suhtes sellega, et jäeti kaks nooremat klassi kooli võrku, kolm vanemat klassi aga jäid töötama erakoolina. Kooli ülalpidajaks jäi endiselt Viru Maavalitsus, kuna ülema astme õpetajate palgad maksis toetamise selts.

1934. aastal alustatud üldine koolireform tabas ka Väike-Maarja Keskkooli. Reform seisis selles, et endised 5-e klassilised gümnaasiumid, kus õpetus algas 7. õppeaastast määrati järk-järguliselt sulgemisele. Nende asemele avati 5-e klassilised progümnaasiumid, millele järgnesid kolme-klassilised gümnaasiumid. Progümnaasiumi esimesse klassi võeti vastu algkooli neljanda klassi lõpetanud ja kolmandasse klassi täieliku algkooli (6. klassi) lõpetanud.

Reformi tagajärjel pidi Väike-Maarja jääma jälle ilma keskkoolita. Palvete ja delegatsioonide käikude tulemuseks oli, et Väike-Maarjasse jäi avalike keskkoolide võrku kuuluv ja Viru Maavalitsuse poolt ülalpeetav 5-klassiline progümnaasium ja Ühisreälgümnaasiumi Toetamiseseltsi poolt ülalpeetav progümnaasiumi jätk - 3 - klassiline eragümnaasium. 1939. aastaks oli reform läbi viidud. See oli viimane kooli kuju muutmine enne nõukogude kooli võrku minekut 1940. aastal. Selle järele töötas kool mõned aastad Saksa okupatsiooni korralduste alusel kuni nõukogude võimu võimu taastamiseni 1944. aastal. Siit peal püsib kool stabiilselt. Seitsmeklassilise kooliga ühinemise järel 1948. a. on kool töötanud täieliku keskkoolina esimesest kuni 11. klassini.

Nagu eespool nägime, on pärast keskkooli avamist Väike-Maarjas 1919. a. riigivalitsuse poolt kuni korral (1920., 1922., 1926., 1928., 1931., 1934.,) kooli olemasolu kaalutud ja otsuseid tehtud kord kooli kahjuks, kord kasuks. Kõik see on häirinud tegelasi ja kooli tööd ning sageli viinud kooli ülalpidaja - toetamiseseltsi - ainelistesse raskustesse. Kõigest sellest on aga üle saadud tänu kohalike elanike visale püdmisele säilitada kohapeal keskkool kus ka kehjemate vanemate lastele oli võimalus anda keskkaridust. Võitluste eesotsas seisis kooli toetamiseseltsi juhatus, kus kandvateks jõudeks olid kooli direktorid.

Koolil oli kirjeldatud esimese 20 aasta jooksul peale eespool nimetatud esimese direktori lähemat aega direktoriteks Aleksander Remmel, Andres Erikssoon ja Theodor Vaas. Pikemat aega on kooli juhtinud Leonhard Mikiver (1920-1924) ja Kurt-Hugo Lipp (1927-1940). Nendest esimese ajal alustati (1921) gymnaasiumi maja ehitamist ja viidi ehituse katuse alla, kusjuures toetamiseltsil tekkisid suured võlad; direktor Lipp ajal aga mobiliseeriti kogu jõud võlgade kustutamiseks ja kooli õigusliku ja majandusliku külje kaitsmiseks.

Nõukogude aja ajal on keskkooli direktoriteks olnud Eduard Kansa ja Juhan Heinpalu (1940/41.) ning 1944. aastast peale kuni kooli neljakümnda aastapäevani kooli endine õpilane Arnold Kivistu.

Ülevaate Väike-Maarja Ühisgymnaasiumi Toetamiseltsi protokollide põhjal koostanud
M ä r t / M e o s.

18. aprillil 1960. a.
Saadetud Eesti NSV
Pedagoogiline Teaduslik
Uurimise Instituudile.
J. Valmier.

M. Meos

Seebur 20. apr.
1920

Väike-Maarja Keskkooli noone ehitamisest.

Keskkool Väike-Maarjas tekkis ja hakkas arenema kihelkonnakooli baasil 1919.a., mil kihelkonnakooli juurde avati esimene keskkooli klass (8. õppeaasta). Avatud keskkooli klass töötas kihelkonnakooli ruumides. Keskkoolile lisandus igal aastal klasse kuni kool muutus 5-klassiliseks. Klasside paigutamisega oli raskusi. Klassid olid laiali pillatud mööda alevit: oli neid kirikumõisas, praeguses postkontori majas II korrusel, seltsimajas II korrusel ja kihelkonnakoolimajas.

Milliseid

raskusi tekitas seesugune olukord nii õppe- kui kasvatusel. Kõigile oli päris selge, et kui Väike-Maarjas tahetakse säilitada Keskkool, tuleb selle jaoks ehitada oma maja. Maja ehitamise küsimus tõsteti üles V-Maarja Ühisalgümnaasiumi Toetamise seltsi avakoosolekul 20.02. 1921.a., kus otsustati asuda maja ehitamisele. Järgnevatel seltsi juhatuse koosolekutel karutatakse küsimusi - kas ehitada maja puust või kivist, kust saada materjali ja kellelt tellida projekt. Projekti tellimine jätki nende ridade kirjutaja hoolde (prot. 8 - 1921.a.). Vahepeal sai aga teatavaks, et mõisnikkude põlumeeste selts soovib müüa oma Kehra jaama juures olevat poollehitatud puust koolimaja. Astuti läbi-
pääkimistesse nimetatud seltsi volinikuga Antu mõisa omanik V. Harpega. Varsti sõlmitigi seltside vahel maja ostu-müügi-
leping; müügi hinnaks oli 300.000 ^{mark} ~~marka~~ ^{marka}. (Vahemärku-
sena olgu tähendatud, et käesolevas ülevaates on algul raha-
üksuseks eesti mark, hiljem - 1927.a. ^{ast} aga kroon; krooni ja
marga vahetuskord oli 1: 100). Väike-Maarja Ühisalgümnaasiumi
Toetamise selts oma 29. mai 1921. aasta peakoosolekul kinnitas
lepingu.

Ostetud maja projektis tuli teha suuremaid munda-
tusi, et teda kohendada Väike-Maarja kooli jaoks. Projekti
ümbertegemine anti välja 12. juunil 1921. a. 100.000,- marga
eest arhitekt E. Kühnerdile, kes oli ka algprojekti autoriks.
Kühnerdil oli varsti esialgne skits valmis, nii et juba järg-
misel päeval võis töö välja anda Kühnerdi poolt soovitatud
meistrile Ernst Fagerströmile. Meistri töö hulka kuulus:
Kehrast ostetud maja mahavõtmine, palkide saatmine Kiltse
jaama, koha peal maja vundamendi tegemine, muudetud projekti
järgi seinte ülesladumine, korstnate tegemine ja maja katuse
alla viimine. Viimane pidi toimuma 1. novembriks 1921. a. Selle
töö tasuks määrati 1.000.000,- marka.

8. juunil 1921. a. võetakse Kehrast ostetud maja
toetamise/seltsi poolt vastu ja antakse meistrile üle. Algas
materjali vedu kohale Kehrast ja mujalt. 11. sept. kõis juba
nurgakivi paigale asetada.

Edaspidise töökäigu kohta leidub seltsi protokolli-
des vähe andmeid. 11. det. 1921. a. otsustatakse seltsi peakoos-
olekul meistrile vaid I korruse valmistaamise puhul välja
maksta 50.000,- marka. Nii oli töö tähtaeg lastud mööda minna,
Tähtaeg nihkub veelgi edasi. 1922. aastal 14. mai juhatuse ja
ehituse komisjoni koosolekul annab meister Fagerström allkirja
ja lubab töö lõpetada 15. juuniks 1922. a., vastasel korral pidi
ta osa tasust ilma jääma. Katuse alla viidud hoone võeti aga
Fagerströmilt vastu alles 4. detsembril 1922. a. lepingus ette-
nähtud 1. nov. 1921. a. asemel. Siis lõõdi maja ukse- ja akna-
augud kinni ja ehitus jäi töö edasijätkajat lootama.

Mis oli siis töö pikalevenimise põhjuseks? Ei saa
ütelda, et just rahapuudusest see tingitud oli. Summasid saadi
ja hangiti, ehki raskustega. Juba maja ehitamise otsustamise
koosolekul tehakse ka otsus kapitali saamiseks välja anda
500,- margalised osatähed, mille realiseerimisest loodeti

saada vähemalt üks miljon marka. Loodi realiseerimise komisjon ja tehti selgitustööd, osatähtede müük edenes aga väga visaslt nagu teatab seda komisjoni esimees Lind seltsi peakoosolekul 11. dets. 1921. a. Osatähtede müügist saadi üldse neljakümne tuhande marga ümber. Peod andsid üsna kohkesti sissetulekut, neid peeti seltsimajas peasegu eranditult toetusel seltsi heaks. Näiteks 1921. a. esimesel poolal 9nd peost saadi puhast tulu 96.⁴⁸⁷~~000~~ marka. Samal ajal peetud näitemüügi tulu oli 75.807⁴⁸⁷ marka ja loterii brutotulu 232.825 marka. Osa sissetulekust läks muidugi ka keskkooli ülalpidamiseks, sest kool töötas tol ajal erakoolina. Kui palju toetusi on saanud organisatsioonidelt, seda ei saa kindlaks teha, sest aruanded ei ole protokollidest läbi kantud. Protokollides on näha (protokoll nr. 27, 41-1924.) et pankadest on laenatud üldse 1.695.000⁴⁸⁷ marka (Eesti pangast üks miljon, Rahvapangast 500.000⁴⁸⁷ ja kohalikust Laenu- Hoiu Ühisusest 195.000⁴⁸⁷ marka).

Kulusummadest on teada; ostetud maja hind 300.000⁴⁸⁷ marka, meistrile lepingu järgi ja lisa tööde eest 1.317.505⁴⁸⁷ marka, arhitektile projekti eest 100.000⁴⁸⁷, kokku 1.717.505⁴⁸⁷ marka. Kui siia juurde arvata ehituse lisamaterjal - kivid, palgid, katusepapp jne., siis on kindel, et maja katuse alla viimine läks maksmata kaugelt üle kahe miljoni marga. Vahe-
summad olid kaetud jooksvatest tuludest, annetustest ja eralaenudest. Seega olid ka väljaveated uute summade saamiseks ja maja edasi ehitamiseks läbi. Toetamiseselts oma peakoosolekul 23. dets. 1923. a. konstateerib, et ta koolimaja üles ehitada ei suuda.

Mis viis siis ettevõtte sellisele fiaskole?

Protokollidest paistab, et algusest peale hakati tööde läbi-
viimiseks looma igasuguseid komisjone, nende tõsisest tööst ei ole aga palju midagi närgata, nagu juba nägime eespool

osatähtede müügi komisjoni tegevusest.

Ehituse ajal tegutsevatest isikutest peale kooli-juhataja L. Mikivere võiks protokollide järgi nimetada kooli asjaajajat Johannes Kaldat, ehituse komisjoni esimeest R. Kaschinit, ^apalgalist ehituse juures olijat J. Kõrvi ja mõnda teistki. Puudus aga üldjuht, kes oleks pingeliselt vedanud. Üks tegelane lootis ühele, teine teisele ja tihtipeale tuli seetõttu viivitusi materajalide kohale vedamisega jne., millest ühtlasi oli tingitud hoone katuse alla viimise tähtsaja edasi lükkamine ühe aasta võrra. Maja ehitamine ei võinud ju pooleli jääda, sest maja oli tungivalt vaja koolile. Viru Maavalitsusega peeti läbirääkimisi, mille tulemuseks oli, et maavalitsus lubas maja ehitamise lõpule viia selleks sõlmitud lepingu põhjal. Lepingu projekt oli arutusel toetamiseseltsi peakoosolekul 16. märtsil 1924. a. Lepingu projekti järgi oli toetamiseselts valmis ära andma maavalitsusele kõik oma vara ja jätma laenu enese kanda, kui allakirjutanu seesugusele liialt järeleandlikkusele oli peakoosolekⁿ/tähelepanu juhtinud, anti talle valitus samme astuda, et maavalitsus võtaks pankade võlad 1.695.000 marga suuruses summas enese kanda. Allakirjutanul läkski korda see läbi viia maavalitsuses ja maanõukogus. Lubati märgitud võlga tasuda võimaluse järgi iga aasta eelarve korras.

Lepingu kinnitamise järele asus maavalitsus koolimaja ehituse töö jätkama. Töö edenesid kiiresti. Juba 23. aug. 1924. a. võtab maavalitsus oma meistritelt maja valmina vastu ja annab akti põhjal selle toetamiseseltsile üle kooli tarvitamiseks. Kool algas tööd uues majas 1924. a. sügisel.

Kool sai küll niiviisi peavarju, varemtehtud võlad kummitasid aga toetamiseseltsi pikemat aega. Maavalitsus tasus pangavõlgadest iga aasta harilikult vaid 100.000 marka, hiljem vastavalt 1000 krooni. Toetamiseseltsil tuli enese poolt kõik rattad käima panna ~~keeremaks~~ võlakoori kiiremaks vähendamiseks, et tal ei oleks suuri protsentide summasid tasuda. Nii tarvitati nimetatud otstarbeks kõik pidude, loteriide, näitemüükide, kinoetenduste, laulu- ja rahvapildude tulud ning korjandused. 1929. a. laulupidu üks andis 2000 krooni puhastulu. Võla kustutamise oli oma südameasjaks teinud tolleaegne kesk-kooli direktor K. H. Lipp, kes ei jätnud selleks kasutamata ühtki juhusi. Siiski vaid 1939. a. võidi konstatteerida, et koolimaja ehitamiseks tehtud võlad on tasutud.

Nii sai tolleaegses Väike-Maarjas valmis ^{teini} suurem ehitus. Selle saamine oli aga palju keerulisem ja pikemat aega ning pingutusi nõudev ettevõtte, kui varem ~~X~~ ehitatud kultuurimaja püstitamine.

Ülevaate Väike-Maarja Ühisrealgümnaasiumi Toetamiseseltsi protokoolide põhjal koostanud

M ä r t M e o s.

M. Meos

18. aprillil 1960. a.
saadetud Pedagoogiline
Teadusliku uurimise
Instituudile

A. Valimäe